

М.Ә. Есқара, Ә.Д. Дауылбай

*«Оңтүстік-Батыс мал және өсімдік шаруашылығы ғылыми-зерттеу институты»
ЖШС, М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті*

ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚ МЕРИНОСЫНЫҢ КҮЙІК ТҰҚЫМШІЛІК ТИПІ МАЛДАРЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПАЙДАЛЫ БЕЛГІЛЕРДІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСТЫЛЫҒЫ

Аннотация. Бұл мақалада негізінен корреляциялық жұптағы белгілердің бірін басты, екіншісін қосалқы белгі ретінде қарастыру қалыптасқан. Селекциялық белгілер арасындағы корреляциялық жүйесін есепке алмай малды сапалық топта, кластарға бөлуді ғылыми негіздеу мүлдем мүмкін емес. Сондықтан да негізгі шаруашылық пайдалы белгілердің өзара байланыстылығы асылдандыру белгілерін азайтып, ал табындарында асылдандыру тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: Табиғи сұрыптау, генотиптік, селекция, корреляция, эмбрионалдық.

Асылдандыру үшін белгілер арасындағы генотиптік байланыстың маңызы үлкен. Себебі егер белгі арасында генотиптік байланыс болса, бірінші белгі бойынша сұрыптау екінші белгіге де өзгеріс береді. Көптеген асылдандыру белгілері өзара тығыз байланысты. Бұл белгілердің бағыты мен мөлшері асылдандыру деңгейіне, мал тұқымына және де басқа көптеген жағдайларға байланысты екені көптеген ғалымдардың деректерінде көрсетілген. Мал асылдандыру жұмысын ойдағыдай жүргізуге олардың пайдалы қасиеттері арасында қалыптасқан өзара байланыс (корреляция) жүйесін тиімді пайдаланудың мәні зор. Біздің зерттеуімізде тәжірибедегі малдардың тірілей салмағы бойынша онымен байланыстағы келесі белгі – жүн түсімінің артуына әсер еткенін байқаймыз. Биязы жүнді қой шаруашылығында ғылыми негізделген мақсатты асылдандыру жұмыстары тірілей салмағы мен жүн түсімі және жабағы біркелкілігі сияқты белгілерді өзара ұштастыратын селекциялық тәсілдерді қолдана отырып, маңызды шаруашылық белгілері арасында байланысы бар қошқарларды пайдалану жолымен іске асырылады. Г.А.Стакан алтай қой тұқымында корреляциялық байланыстың келесі мөлшерін анықтаған: тірі салмақпен қырқылған жүн арасында +0,45, жүн ұзындығы -0,31-0,36 және жүн талшықтары +0,043-0,37. Австралиялық және әр түрлі зауыттық генотиптіне байланысты негізгі шаруашылық белгілер арасындағы корреляция коэффициентін зерттеулерімізде көрсетіп кетуді жөн көрдік. Бірқатар ғалымдар, ауыл шаруашылық малдарын жетілдірудің тиімділігі олардың жас кезінен сұрыптау кезінде артады деген пікірде. Сол себептен зерттеулерде қозылардың туған кезіндегі мен енесінен айырған уақыттағы тірі салмақтарының корреляциялық коэффициенттерін анықтадық. Бірақ бұл көрсеткіш төмен болды. Бұлай болу себебін қозының туылған кездегі тірі салмағына көптеген жағдайлар әсер етеді (саулық жасы, құндылығы, эмбриональдық даму ұзақтығы және т.б.), екіншіден енесін ему кезеңінде қозының өсіп-жетілуіне негізінен азықтандыру әсер етеді. Қозылар эмбриональдық кезеңде жақсы азықтандырылып, постэмбриональдық кезеңде дұрыс азықтандырылмауы да мүмкін. «Қарабау» шаруашылығында оңтүстік қазақ мериносын жайылымда бағып өсірген жағдайда әр кезде өскен тірілей салмағының арасындағы корреляциялық коэффициенті онша жоғары болмады.

1-кестеге қарағанда оңтүстік қазақстанның ерекше жағдайында өсіп-өнген қойлардың жаңа туғандағы салмағы мен бұдан былайғы өсіп жетілуі көрсеткіштерінің арасындағы корреляциялық байланысы нашар қалыптасты. Сөйте тұра, қозыны енесінен айырғандағы

тірілей салмағы мен бір жастағы салмағы көрсеткіштерінің арасындағы корреляция коэффициенті тұсақтар арасында (0,40) болып айтарлықтай жоғары екендігі байқалды. Сондықтан оңтүстік қазақ мериносын тірілей салмағына қарап 4,0-4,5 айлығында таңдап алу малдың тірілей салмағын көтеруге септігін тигізеді деген болжам бар. Малдардың туған кездегі тірілей салмақтары арасындағы корреляцияның ең жоғары коэффициенті топтардағы малдарда болуы. Бұл артықшылық біздің пікірімізше, басқа топтармен салыстырғанда бұл топта селекция жұмысы көбірек жүргізген деуге болады, өйткені үш топтарда да қой тұқымын асылдандыру жұмыстары бір әдістемемен жүргізілді. Мүмкін мұндай айырмашылық аталық қошқарлардың генотиптерінің әр қилы болуы әсер еткен болар. Мал шаруашылығында, соның ішінде қой шаруашылығында өнімділік белгілердің арасындағы өзара корреляциялық байланысты және оның ауытқу деңгейін анықтаудың селекциялық асылдандыру жұмыстарында маңызы зор.

Корреляциялық байланыстарды анықтау нәтижесінде асылдандыру жұмыстарының қарқының тездетуге, бағытын анықтауға және экономикалық тиімділігін арттыруға болатындығы дәлелденген. Осыған байланысты, біздер оңтүстік қазақ мериносының шаруашылыққа өтімді белгісі тірілей салмақ пен қырқылған жүннің сапалық көрсеткіштері арасындағы корреляциялық байланысты зерттедік. Негізгі селекциялық белгілер арасындағы корреляциялық байланыстар зерттеу нәтижесінде биязы жүнді қой шаруашылығындағы селекциялық жұмыстарда қолданатын маңызды белгілер арасындағы оң мәндегі байланыстар тірілей салмақ пен: талшық ұзындығы (0,371) жүн түсімі (0,357), жүн шығымы (0,238) көрсеткіштері арасында бар екені анықталды.

1 -кесте Ұрғашы тоқтылардың әр кезеңдегі тірілей салмақтарының арасындағы корреляциялық байланыс

Көрсеткіштер	Топтар								
	Туылған кезде			4-4,5 айлығында			12 айлығында		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Тірілей салма-ғы, кг				32,0±0,9	30,4±0,86	29,5±0,97	40,5±0,8	37,5±0,93	37,0±0,95
Байланыс коэффициенті, N	4,8±0,94	4,3±0,85	4,1±0,75	0,13±0,01	0,12±0,07	0,10±0,12	0,40±0,04	0,35±0,07	0,38±0,01

Тәжірибе барысында анықталған көрсеткіштерді селекциялық жұмыстарда қолдану бағытты түрде жүргізілетін сұрыптау жұмыстарының қарқынын арттыруға септігін тигізетіні сөзсіз.

2-кесте Негізгі селекциялық белгілер арасындағы корреляциялық байланыстар

Көрсеткіштер арасындағы корреляциялық байланыс		r±mr	tr
Тірілей салмақ	жүн талшығының жіңішкелігі	+0,371±0,27	11,42
	жүн түсімі	+0,357±0,34	7,65
	жүн шығымы	+0,238±0,25	13,41
	жүн талшығының ұзындығы	-0,451±0,31	9,63
	жүн ұяшықтырының саны	-0,164±0,15	13,94
	жүн қалыңдығы	-0,234±0,18	8,12

2-кестеден байқағанымыздай малдың салмағы ірі болған сайын жүн түсімі де жоғары болады, жүн шығымы да артады. Жүннің ұзындығының артуы жүн өніміне оң әсер етеді.

Әдебиеттер

1. Стакан Г.А., Соскина А.А. Наследуемость хозяйственно-полезных признаков у тонкорунных овец. –Новосибирск, 1965. –С.151.
2. Петров А.И., Метлицкий А.В., Берус В.К. Влияние методов подбора на развитие некоторых признаков у австрало-южноказахских помесей //Информ. листок КазНИИТИ. –Алма-Ата, 1976. -№520. –С.5.
3. Подгорная Т.М. Резервы повышения мясной и шерстной продуктивности овец кавказской породы //Повышение шерстной и мясной продуктивности тонкорунных и полутонкорунных овец. –М., 1986. –С.79-82.

М.А.Ескара, А.Д. Дауылбай

ВЗАИМОСВЯЗЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ И ПРИЗНАКОВ СКОТОВ ВНУТРИПОРОДНЫХ ЮЖНОКАЗАХСТАНСКИХ МЕРИНОСОВ

В результате проведенных исследований, впервые в условиях юга Казахстана изучены продуктивность и биологические особенности потомства баранов-производителей зарубежной (австралийский меринос полварс) и отечественной (меркенский и куюкский внутривидовые типы) селекции при различных вариантах подбора.

Потомства австралийских мериносов полварс по живой массе при рождении по ярочкам на 0,5-0,7 кг, а в 12-месячном возрасте соответственно на 3,0-3,5 килограммов потомства животных меркенского и куюкского внутривидовых типов.

Исследование показало, что чем крупнее живая масса животных, тем выше показатель шерстной продуктивности. Так, по произведенной на 1кг живой массы шерсти потомство австралийских мериносов превосходят животных III группы на 8,6 ($P>0,01$) и II группы на 4,4 процентов, а по длине шерстных волокон на 8,6 ($P>0,01$) и 4,3 процентов соответственно

М.А.Ескара, А.Д.Дауылбай

INTERRELATION OF AGRICULTURAL AND USEFUL SIGNS OF I NTERBREEDING SOUTH-KAZAKHSTAN MERINOSES

As a result of carried-out investigations, for the first time in condition of the south Kazakhstan productive and biological particularities of posterity ram-producers of domestic and foreign breeding were studied at the various variants of the selection.

At study of the growing and development of lambs of the various groups, posterity of australian merino Polvovs on alive mass have exceed the posterity of animal of merke and kuyuk of the interbreeding types at birth of rams at birth of sheep on 0,5-0,7kg and at 12 monthly age accordingly on 3,0-3,5 kg have surpassed posterities of animals merke and kuyuk intrabreeding types.

Research has shown, that the more larger alive weight of animals, the above parameter of wool efficiency. So, on made on 1 kg alive weight of a wool posterity of australian merino surpass animals of III group on 8,6 ($> 0,01$) and II groups for 4,4 percent, and on length of wool fibres for 8,6 (0,01) and 4,3 percent accordingly.